

บทคัดย่อ

วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและการเงินส่งผลให้ประชาชนในประเทศประสบปัญหาการขาดสภาพคล่องทางการเงิน และประชาชนส่วนใหญ่เหล่านี้ไม่มีความสามารถและเงื่อนไขที่สอดคล้องกับกฎเกณฑ์การกู้ยืมในระบบของสถาบันการเงิน ความต้องการสินเชื่อในระบบจึงมีปริมาณเพิ่มขึ้นจนเกิดพัฒนาการรูปแบบการกู้ยืมให้มีความซับซ้อนและเชื่อมโยงหลายฝ่ายนอกเหนือจากผู้กู้และผู้ให้กู้มากขึ้น

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาระบบ วิธีการ และพัฒนาการของการใช้ “บัตรคูปองแลกสินค้า” ในการซื้อสินค้าและการกู้ยืม ซึ่งเป็นสินเชื่อในระบบรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในจังหวัดนครสวรรค์ โดยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องและการสังเกตการณ์ในกิจกรรมต่าง ๆ และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา รวมทั้งศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างโอกาสในการใช้คูปองของครัวเรือนกับลักษณะที่สำคัญของครัวเรือนผู้บริโภคและผู้กู้ โดยการใช้แบบสอบถามและนำข้อมูลที่ได้มาประมวลผลด้วยวิธีการสถิติแล้วจึงนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ

การศึกษาวิธีการและพัฒนาการของระบบการใช้คูปอง พบว่าในปี 2535 ห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดนครสวรรค์มีวัตถุประสงค์ที่จะเพิ่มยอดขายจึงริเริ่มระบบการออก “บัตรคูปองแลกสินค้า” ให้กับโบรกเกอร์ (Broker) เป็นตัวแทนของห้างฯ นำคูปองไปให้กับผู้บริโภค เพื่อให้ผู้บริโภคนำคูปองมาใช้ซื้อสินค้าจากห้างฯ ได้ในทันที แล้วจึงมีการนำเงินไปจ่ายชำระคืนกันในภายหลัง ซึ่งถือเป็นสินเชื่อเพื่อแลกสินค้านรูปแบบหนึ่ง หลังจากระบบดำเนินไปได้ในระยะเวลาหนึ่ง ผู้บริโภคบางส่วนที่มีโอกาสได้รับคูปองจากโบรกเกอร์แต่ไม่มีความต้องการซื้อสินค้าจากห้างฯ ในขณะนั้นได้นำคูปองที่ได้รับไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินสดหรือไปขายต่อให้กับผู้รับซื้อ-ขายคูปอง โดยยอมเสียส่วนลดและรับเงินสดในจำนวนน้อยกว่ามูลค่าของคูปอง ซึ่งเท่ากับเป็นการเสียดอกเบี้ยจากการกู้ยืม ผู้รับซื้อ-ขายคูปองจะนำคูปองที่รับซื้อไว้ไปใช้ซื้อสินค้าจากห้างฯ หรือนำไปขายต่อให้กับผู้บริโภคที่ไม่มีโอกาสได้รับคูปองจากโบรกเกอร์แต่มีความต้องการใช้คูปองแลกซื้อสินค้าจากห้างฯ และขายต่อให้กับผู้ให้กู้รายย่อย (Sub-broker) ซึ่งเข้ามาขอซื้อคูปองเพื่อนำไปให้แก่ผู้บริโภคหรือผู้กู้ที่ต้องการใช้คูปองซื้อสินค้าจากห้างฯ หรือนำมาใช้แลกเปลี่ยนเป็นเงินสด คูปองที่ออกจากห้างฯ จึงถูกหมุนเวียนก่อนจะถูกนำไปใช้ซื้อสินค้าจากห้างฯ ในท้ายที่สุด ซึ่งถือได้ว่าเป็นการกู้ยืมนอกระบบวิธีหนึ่งโดยอาศัยคูปองเป็นสื่อกลาง ในทางเศรษฐศาสตร์เท่ากับว่าเป็นการเพิ่มปริมาณเงินในระบบได้อีกทางหนึ่ง และจะเห็นได้ว่าคูปองได้ทำหน้าที่ทางเศรษฐกิจคล้ายเงินจึงถือได้ว่าคูปองเป็น “สิ่งที่ใกล้เคียงเงิน” (Near Money)

ในส่วนของการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของโอกาสในการใช้คูปองของครัวเรือนกับลักษณะของครัวเรือนผู้บริโภคและผู้พบว่า ลักษณะที่สำคัญของครัวเรือนที่มีโอกาสในการใช้คูปองคือ ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนจบการศึกษาระดับต่ำ และเป็นครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่อเดือนเฉลี่ยสูง แสดงให้เห็นว่าหัวหน้าครัวเรือนที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงไม่สนใจที่จะเข้าร่วมโครงการใช้คูปอง ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงอาจมีความอายในการติดต่อขอรับคูปองจากผู้อื่นและเห็นว่าระบบการใช้คูปองก่อให้เกิดต้นทุนธุรกรรมมากกว่าการใช้เงินสด จึงไม่นิยมการใช้คูปองและยังแสดงให้เห็นว่าเงื่อนไขและวิธีการใช้คูปองไม่ยากเกินกว่าที่ผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำจะสามารถเรียนรู้ได้ สำหรับระดับรายได้ของครัวเรือนที่ใช้คูปองแสดงให้เห็นว่าครัวเรือนที่มีรายได้สูงน่าจะมีความต้องการจับจ่ายใช้สอยสินค้าจากห้างฯ มากกว่าครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ โอกาสและความสนใจที่จะเข้าร่วมโครงการใช้คูปองเพื่อซื้อสินค้าจึงมีมากขึ้น และความจำเป็นในการพึ่งพิงสินเชื่อในระบบในจำนวนเงินต่ำทำให้ครัวเรือนที่มีรายได้ต่อเดือนเฉลี่ยสูงนิยมการใช้คูปองในการกู้ยืมมากกว่าการกู้ยืมสินเชื่อในระบบวิธีอื่น ๆ ซึ่งจำนวนเงินในการกู้ยืมแต่ละครั้งมากกว่าการกู้ยืมโดยใช้คูปอง

จะเห็นได้ว่าระบบการใช้คูปองมีการขยายตัวมากขึ้น อย่างน้อยเพิ่มขึ้นในลักษณะวัตถุประสงค์ของการใช้คูปองจากใช้แลกสินค้าไปเป็นใช้แลกเงินสด ซึ่งเป็นการขยาย Money Supply ในระบบการเงินได้ แม้ว่าโดยรวมแล้วขนาดของการใช้คูปองแลกเงินสดยังมีไม่มากนักจนกระทบกระเทือนต่อตลาดเงินในระดับมหภาคได้ แต่หากไม่มีการกำกับดูแลให้รัดกุมหรือปล่อยให้มีการใช้โดยไม่มีข้อจำกัดอาจส่งผลให้นโยบายการเงินของภาครัฐอาจไม่มีประสิทธิภาพเต็มที่ ผู้ที่เกี่ยวข้องในระบบทุกฝ่าย รวมถึงภาครัฐที่ทำหน้าที่ในการกำกับดูแลด้านการเงินของประเทศ จึงควรร่วมกันจัดให้มีหน่วยงานขึ้นมาเพื่อสร้างกฎเกณฑ์และเงื่อนไขให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ปฏิบัติตาม เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต และเป็นการสร้างให้ระบบดำเนินไปได้ด้วยดีและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้การพัฒนากำหนดการใช้คูปองจนคูปองสามารถทำหน้าที่ใกล้เคียงเงินและเป็นสื่อกลางในการกู้ยืมได้นั้น สะท้อนถึงความไม่สมบูรณ์ของตลาดสินเชื่อในชนบท จึงเชื่อได้ว่าถ้าตลาดสินเชื่อในระบบในชนบทดีขึ้น ระบบการใช้คูปองนี้อาจจะหายไปได้ในที่สุด